

*Баганець В. О.,
Доцент кафедри управління безпекою, антикорупційної та правоохоронної
діяльності навчально-наукового
Інституту права ім. князя Володимира Великого МАУП*

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КООРДИНАЦІЙНОЇ РОЛІ ЯК ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

Методологія характеризує сукупність методів дослідження теоретичного підґрунтя та фактичних даних, які дозволяють у повній мірі досягнути завдання та мету дослідження. Натомість ступінь наукової розробки проблематики характеризує наявність вихідної теоретичної бази для будь-якого правового дослідження та на його основі можна прийти до висновку про актуальність обраної проблематики, встановити вже наявні в науці погляди на вибрану проблематику, наявність прогалін чи неточностей в системі наукових знань та можливості їх усунення.

Хоч методологія як наука й проблематика та сукупність методів наукового дослідження розроблена та визначена багатьма теоретиками, однак це не виключає доцільності в правових як і будь-яких інших дослідженнях провести попереднє висвітлення методів, які будуть використані для досягнення результатів наукової праці. Таке висвітлення методології дослідження дозволяє як автору так і читачу отримати уявлення про структуру проведення дослідження, способи та засоби наукового осмислення правових явищ, визначити наперед алгоритм науково-дослідної діяльності. Усе це становить основу будь-якої наукової праці та повинно бути зазначене у комплексних правових дослідженнях.

Проблеми методології розглядалися багатьма науковцями різних галузей. Мало з того, методологія тлумачиться як відповідна обслуговуюча наука – сукупність знань про способи та засоби й прийоми досліджень. Тому у будь-якому комплексному дослідженні науковцями завжди вказується на сукупність методів, які використані в дослідженні. Розробка проблематики розпочалася ще відомими філософами, серед яких можна виділити Платона, Арістотеля, Ж. Бодена, Т. Гоббса, Дж. Локка, І. Бентама, І. Канта, Г.В. Гегеля, Г. Єллінека, К. Маркса, Ф. Енгельса. У радянські часи у тій чи іншій мірі було проблемам методології функцій держави присвячені роботи М.І. Байтін, А.П. Глебов, А.І. Денисов, Л.І. Каск, М.В. Черноголовкін, В.Л. Тененбаум. На сучасному етапі розробкою проблеми займаються С.В. Бабасв, В.Г. Бульба, В.А. Габер, М.В. Жигульонков, В.С. Кудря, Л.А. Морозова, В.І. Сало, О.Ф. Скакун, О.В. Скрипнюк та багато інших. Наукові здобутки цих науковців дозволяють обрати найбільш доцільну сукупність методів для проведення власного дослідження. Виходячи із особливостей обраного предмету, вважаємо за доцільне

спочатку встановити ступінь наукової розробленості проблематики, а згодом окреслити ключові методи та наше їх розуміння, які будуть використані у роботі в подальшому.

Сама ж координаційна функція не залишилася поза увагою дослідників. Однак вона або ж розглядалася поряд з іншими функціями держави як елемент відповідної системи, або ж її прояв розглядався крізь призму окремих аспектів функціонування державного апарату, наприклад, координація діяльності органів місцевого самоврядування, координація, що здійснюється прокуратурою щодо органів досудового розслідування, тощо. Окремо комплексно як відокремлена категорія загальна координаційна роль як функція держави та її прояв в адміністративно-правових відносин дослідженою не була. Хоча відповідні дослідження щодо інших функцій держави у правовій науці сучасної України є наявними.

Під методологією дослідження координаційної ролі як функції держави матимемо на увазі сукупність методів та прийомів наукового осмислення, які нами будуть використані та поєднані у дослідженні обраного предмету та принципів використання і поєднання даних методів пізнання.

В сучасній науці склалася багаторівнева концепція методології знання, згідно якої методи наукового пізнання за ступенем загальності і сфери дії можуть бути поділені на три основні групи: 1) філософські методи; 2) загальнонаукові методи; 3) методи наук (внутрішньо- та міждисциплінарні) [1, с. 25]. Проте це не єдиний погляд на класифікацію методів наукового пізнання, що стосується не лише формулювання, але й кількості виділюваних елементів у наведених класифікаціях.

Наприклад на основі аналогічних підстав О.В. Кустовська виділяє: загальнофілософські, загальнонаукові, спеціально-наукові, дисциплінарні та міждисциплінарні [2, с. 74]. Представники юридичної науки виділяють часткові методи пізнання, спеціальні методи, спеціально-юридичні методи [3, с. 16]. Також є й інші класифікації методів. Наприклад, у юридично-філософській літературі методи поділяють на загальнонаукові, загальнологічні, системно-структурні, спеціально-юридичні та методи соціальних наук [4, с. 34-35], або ж в цьому ж підручнику виділено така структура видів методів наукового пізнання: філософський, науковий, загальнонаукові методи пізнання, частково-наукові методи, спеціально-юридичні методи [4, с. 28]. Кожна з цих класифікацій має право на існування та свідчить про плюралізм думок в наведеній сфері, однак нерідко це приводить до віднесення одних і тих же методів до різних класифікаційних груп. Це безумовно становить невизначеність у систематизації методів наукового пізнання, що не може викликати додаткових труднощів у їх сутності та використанні.

Ми підтримуємо найбільш просту класифікацію, за якої виділено три

рівні методів наукового пізнання, які сформулюємо як філософські, загальнонаукові та спеціально юридичні методи. Саме ця класифікація методів становитиме основу для здійснення нашого дослідження.

Філософські методи пізнання включають такі прийоми та методи наукового освоєння дійсності, які виникають крізь призму філософських уявлень про буття. Основу цієї класифікаційної групи складають метафізичний та діалектичний методи пізнання, які є найбільш поширеними методами, що виділяються та використовуються дослідниками.

Метафізичний метод наукового освоєння дійсності впливає ще із вчень започаткованої Аристотелем та продовженої його учнями вчення «метафізики», яку визначали як науку про буття і суще [5, с. 118]. За суттю метафізичний метод у пізнанні полягає у розгляді об'єктів в їх статичності, розкритті їх незмінною ключової сутності, яка розкриває їх природу. Цей метод застосовується для аналізу фундаментальних категорій, до яких у нашому випадку можна віднести феномен держави як суспільного утворення, з якого випливає її роль у регулюванні суспільних відносин.

Діалектичний метод пізнання полягає у розкритті досліджуваного предмету та його елементів у взаємозв'язку з іншими об'єктами дійсності та в динаміці. Тобто цей метод розкриває не лише саму природу явища, але й вказує на ключові взаємозв'язки об'єкту дослідження. Діалектична логіка пізнання стала універсальним Інструментом для всіх наук, при вивченні будь-яких проблем пізнання і практики. Діалектика як метод пізнання природи, суспільства і мислення, розглянута в єдності з логікою і теорією пізнання, є фундаментальним науковим принципом дослідження багатопланової і суперечної дійсності в усіх її проявах. Діалектичний підхід дає змогу обґрунтувати причинно наслідкові зв'язки, процеси диференціації та інтеграції, постійну суперечність між сутністю і явищем, змістом і формою, об'єктивність в оцінюванні дійсності [6, с. 169]. Метод діалектичного матеріалізму забезпечує дослідження явищ і процесів у розвитку та з урахуванням найбільш загальних законів пізнання – переходу кількісних змін у якісні; єдності і боротьби протилежностей; заперечення, які були виділені та обґрунтовані німецьким філософом Георгом Гегелем. Тривалий час, зазначає А.Т. Венгеров, догматизація і вульгаризація цього методу гальмували його ефективне застосування, а також протиставляли іншим методам, які визначались як допоміжні, другорядні [7, с. 9]. Тому саме метод діалектики може стати основою для осмислення координаційної ролі як функції держави та її прояву у різних управлінських та інших суспільних системах.

Загальнонаукові методи є тією класифікаційною групою, яка включає ту сукупність методів, яка є загальною по відношенні до різних галузей науки. Якщо для прикладних технічних наук більш характерними є

сукупність емпіричних наукових методів, то інструментарій гуманітарних у тому числі юридичних наук більше представлений теоретичними методами наукового пізнання. Серед останніх слід виділити ті основні методи, які стануть основою нашого подальшого, до яких віднесемо метод аналізу, синтезу, наукової індукції та дедукції. Вочевидь наведена сукупність методів не є вичерпною та наука має значно ширший інструментарій, однак саме ці теоретичні методи, по-перше, становлять основу для використання інших загальнонаукових методів, по-друге, широко використовуватимуться у нашому дослідженні координаційної ролі як функції держави.

Аналіз – це поділ об'єкта на складові частини з метою їх вивчення. Видами аналізу є механічний поділ; визначення динамічного складу; виявлення форм взаємодії елементів цілого; знаходження причин явищ; виявлення рівня знання та його структури тощо. Різновидом аналізу є поділ на класи (множини) предметів на підкласи — класифікація і періодизація [7, с. 30]. Тому аналіз є комплексним методом дослідження явищ, який включає в себе сукупність інших методів, які можна визначити підвидами аналізу.

Отже, з наведеного випливає, що аналіз будучи методом деталізованого освоєння дійсності, матиме значну роль в адміністративно-правовому дослідженні координаційної ролі як функції держави.

Синтез – це об'єднання, реальне і розумове, різних сторін, частин предмета в єдине ціле. Синтез – це не довільне, еклєктичне поєднання розрізнених частин, «шматочків» цілого, а діалектична єдність з виділенням сутності [7, с. 30]. Таку позицію на суть методи виклали автори «Основ методології та організації наукових досліджень, за редакцією А.Є. Конверського. По суті – це певний антипод попередньо описаного методу аналізу, який відіграє незамінну роль у наукових правових дослідженнях держави та її властивостей.

Синтез – це метод наукового пізнання, що сприяє відновленню цілісності досліджуваного об'єкта, явища чи процесу в розмаїтті проявів. Цей метод тісно пов'язаний з індукцією у різних практичних проявах системного дослідження [8, с. 11]. Отже, синтез дозволяє встановити певне загальне бачення предмета дослідження на основі фрагментарних вихідних даних. У нашому випадку на основі аналізу нормативно-правових актів та іншої емпірично-теоретичної основи, можна виділити ключові ознаки та характеристику координаційної ролі як функції держави.

Індукція поряд з дедукцією є незамінним методом наукового пізнання, що використовується у правовій науці. За суттю це логічний прийом дослідження, що пов'язаний з узагальненням результатів спостереження та експерименту і рухом думки від одиничного до загального. Оскільки досвід завжди є нескінченним, тому індуктивні узагальнення носять проблематичний (вірогіднісний) характер. Індуктивні узагальнення

розглядаються як дослідні істини чи емпіричні закони. Серед індуктивних узагальнень важлива роль належить науковій індукції, яка, крім формального обґрунтування, узагальнення, яке отримане індуктивним шляхом, дає додаткове змістовне обґрунтування його істинності, – у тому числі за допомогою дедукції (теорій, законів). Наукова індукція дає достовірний висновок завдяки тому, що акцент робиться на необхідних, закономірних і причинних зв'язках [7, с. 32]. Такий метод використовуватиметься нами для виявлення окремих особливостей прояву координаційної ролі держави як її функції, які будуть розкривати загальну сутність відповідного явища.

Дедукція – як загальнонауковий метод це, по-перше, перехід у процесі пізнання від загального до одиничного, виведення одиничного із загального; по-друге, процес логічного висновку, тобто переходу за тими чи іншими правилами логіки від деяких даних пропозицій-посилань до їх наслідків (висновків). Сутність дедукції полягає у використанні загальних наукових положень для дослідження конкретних явищ. У процесі пізнання індукція та дедукція нерозривно пов'язані між собою, хоч на певному рівні наукового дослідження одна з них переважає. При узагальненні емпіричного матеріалу й висуванні гіпотези провідною є індукція. У теоретичному пізнанні важлива насамперед дедукція, яка дозволяє логічно впорядкувати експериментальні дані й побудувати теорію, яка спирається на логіку їх взаємодії. За допомогою дедукції і завершують дослідження [7, с. 32-33]. Усе наведене підкреслює особливу роль дедукції у пізнанні держави, її ролі та функцій. Так як держава є надзвичайно широким об'єктом дослідження, дедукція відіграє особливо важливу роль у дослідженні її функціональної діяльності, яка проявляється у значній сукупності сфер суспільного життя.

Влучно описує дедукцію В.Є. Юринець як форму наукового пізнання, логіка якого розгортається від загального до конкретного, характеризуючи її як «ймовірні знання». За допомогою цього методу, продовжує вчений, розширюються можливості розумового процесу дослідження, в якому можна виокремити два основних рівні: на першому рівні доведення розглядають як судження, коли істинність одного встановлюється на основі істинності іншого; на другому рівні доведення має форму, що піддається опису, завдяки якому стає зрозумілим сам процес доведення, тобто відбувається структуризація і формалізація процесу дослідження [8, с. 11]. Надзвичайно влучно описаний механізм застосування дедукції як прийому наукового освоєння дійсності. Сама ж структуризація та формалізація процесу й викладу дослідження відповідно до наведеного нами механізму, буде використана для підтвердження наших попередніх гіпотез та думок з приводу координаційної ролі держави, яка розглядатиметься як відповідна функція.

Спеціально-юридичними методами вважаються ті методи, які використовуються виключно у правових наукових дослідженнях. Тобто, це методи, які притаманні правовій науці.

Відомий теоретик О.Ф. Скаун вважає, що методом юриспруденції є засіб юридичного пізнання, утворення й організації юридичного знання. Юридичний метод конкретизує предмет юриспруденції, який формується у відповідну юридичну теорію як взаємоузгоджену систему знань про державу та право, висловлену в поняттях [9, с. 5]. Відповідно, методологічна система правової науки та їх окремих галузей визначають обсяг та зміст предмету цих галузей як сукупності правових знань. Особливостями цих методів є те, що вони пристосовані до суто правових досліджень, які випливають із характерної природи інституційно-правових явищ, якими у тому числі є держава.

С.В. Васильєв до правових методів наукового дослідження відносить історико-правовий метод, порівняльно-правовий метод, формально-юридичний метод і метод інтерпретації (тлумачення) [10, с. 126]. Така сукупність методів є притаманною для виділення в юридичній науці. Останні по суті є певною модифікацією загальнонаукових методів пізнання з урахуванням особливостей, які детерміновані юриспруденцією як наукою та специфікою її предмета.

Слід також підкреслити, що виділення сукупності спеціально юридичних методів, а також саме формулювання відповідної класифікаційної групи на даний момент залишається доволі суб'єктивною категорією і залежить від поглядів автора. Відповідно, до певного монізму в наукових поглядах наука все ще не прийшла. Наприклад, інший вчений В.В. Сухонос, спеціально-юридичними методами пізнання правових об'єктів вважає порівняльно-правовий метод, формально-правовий метод, правове моделювання [11, с. 38]. Доповнити цей перелік виділенням нормативно-аналітичного методу, який запропонував І.В. Манжул [12, с. 15]. Цілком погоджуємось як з відповідними наведеними переліками спеціально-юридичними методами та вважаємо їх одними із найбільш поширених в науці спеціально-юридичних методів пізнання у правових дослідженнях. При цьому, підкреслимо, що окреслений перелік не є вичерпним.

Підсумовуючи, до спеціально-юридичних методів наукового дослідження віднесемо порівняльно-правовий, формально-правовий методи, метод інтерпретації, метод правового моделювання, нормативно-інтерпретаційний метод та інші.

Узагальнюючи все вищенаведене, методологія дослідження координаційної ролі як функції держави складається із сукупності філософських (діалектичний та метафізичний методи), загальнонаукових (метод аналізу та синтезу, наукової індукції та дедукції), спеціально-

юридичних методів (порівняльно-правовий, формально-правовий, інтерпретації, правового моделювання, нормативно-інтерпретаційний), а також інших комплексних та інтегрованих методів, що використовуються у правовому дослідженні. Слід підкреслити, що перелік наведений в системі методів не є вичерпним.

Отже, з урахуванням ступеню наукової розробки обраного предмета дослідження та правил і принципів, які впливають із методології дослідження координаційної ролі як функції держави, здійснимо подальше комплексне дослідження обраного предмету поставивши за мету усунути прогалини в наукових поглядах на координаційну роль як функцію держави. Враховувати у відповідному дослідженні будемо вимоги методології, які зумовлюють напрям та зміст подальшого дослідження.

Резюмуючи, можемо підкреслити, що координаційна роль як функція держави не була досліджена комплексно як окремий предмет дослідження наукою адміністративного права, що зумовлює доцільність та актуальність здійснення відповідних розробок в подальшому.

Література::

1. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А.С. Конверського. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 352 с.
2. Кустовська О.В. Методологія системного підходу та наукових досліджень: Курс лекцій. — Тернопіль: Економічна думка, 2005. — 124 с.
3. Волинка К.Г. Теорія держави і права. Навч. посіб. 2-ге видання, стереотипне. — Київ, 2006. — 235 с.
4. Філософія права. Навчальний посібник. — Київ : Юрінком Інтер, 2005. — 269 с.
5. Аристотель. Метафізика ; [пер. с греч. П.Д. Первова и В.В. Розанова]. — М. : Изд-во Ин-та философии, теологии и истории св. Фомы Аквинского, 2000. — 232 с.
6. Чернілевський Д.В. Методологія наукової діяльності: Навчальний посібник : Вид. 2-ге, допов. / Д.В. Чернілевський, О.Є. Антонова, Л.В. Барановська, О.В. Вознюк, О.А. Дубасенюк, В.І. Захарченко, І.М. Козловська, Ю.М. Козловський, К.О. Кольченко, М.І. Лазарєв, Г.Ф. Нікуліна, В.О. Подоляк, Л.В. Сліпчишина, О.В. Столяренко, М.І. Томчук, В.В. Шевченко, Н.В. Якса / За ред. професора Д.В. Чернілевського. — Вінниця: Вид-во АМСКП, 2010. — 484 с.
7. Венгеров А.Т. Теория государства и права. Учебник для юридических вузов. 3-е изд. — М. : Юриспруденция, 2000. — 528 с.
8. Юринець В.Є. Методологія наукових досліджень : навч. посібник / В.Є. Юринець. — Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. — 178 с.

9. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): підручник / О.Ф. Скакун. – Х. : Еспада, 2009. – 752 с.
10. Васильєв С. В. Загальноправові та спеціальні методи дослідження джерел цивільного процесуального права / С. В. Васильєв // Університетські наукові записки. – 2013. – № 3. – С. 123-128.
11. Сухонос В. В. Теорія держави і права. Навч. посіб. – Суми : «ВТД Університетська книга», 2005.
12. Манжул І.В. Визначення методів пізнання в науковій літературі / І.В. Манжул // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2012. - № 11. - С. 11-17.